

BÖLÜM 20

TEBRİZ'DE KAÇAR HANLIĞI DÖNEMİNE AİT İKİ KONAK: (HAYDARZÂDE KONAĞI VE MUHAMMED SALMASI KONAĞI)

Sahure YARIŞ¹

Giriş

Doğudan batıya doğru gerçekleşen göçlerin ikinci istikametini oluşturan İran, Yakın Doğu'nun tabii, sosyal ve iktisadi coğrafyası bakımından birçok medeniyete ev sahipliği yaparak birçok milletin vatanı olmuştur (Zehtabi, 2010) (Harita 1). Bölgeye doğudan yani Türkistan'dan batıya göç eden kavimlerden olan Türkler nüfus ve teşkilatçılık sayesinde bu coğrafyada devletler kurup, kendi medeniyetlerini yayarak var olmayı başarmışlardır (Çeçen, 2005; Karadeniz, 2012). İran'da göç ettikleri yerde siyasi tarihe yön veren Türk boyları bulunmaktadır. Bu boylardan biri de Kaçarlardır. İran'da 1795-1925 yılları arasında idareyi ele alarak "Kaçar Hanedanlığı" veya "Kaçar Devleti" olarak anılan, başkentleri Tahran olan güçlü bir hanedanlık kurmuşlardır (Sykes, 1330; Kadiyani, 1376; Hambly, 1963; Karadeniz, 2004; Karadeniz, 2012).

İran için bir geçiş dönemi olan hanlık, Nasreddin Şah (1848-1896) zamanında yapılan ıslahatlarla Avrupa'ya yönelmiştir. Yükselme dönemi olarak tarihe geçen bu dönemde, devletin kalkınması için kültürel, ekonomik ve sosyal alanlarda iyileştirmeler yapılması gerektiğine inanılarak eğitim için Avrupa'ya öğrenciler gönderilmiştir (Karadeniz, 2006; İpek, 2010). Avrupa'dan da öğrenciler kabul edilmiştir. Şah'ın yaptığı ıslahat hareketleri ekonomide, eğitimde ve sosyal alanlarda etkili olmasının yanı sıra mimari alanda da kendini göstermiştir. Etkin bir mimari yapılanma meydana getirmiştir. Bu mimari yapılar arasında evler ve konaklar önemli bir yer tutmaktadır. Üslup birliğinin görüldüğü bu eserler, bireylerin yaşam biçimleri ve kültürel düzeyleri arasındaki ilişkiyi yansıtarak halkın sosyo-kültürel bağlarında paralellik olduğunun bir kanıtı niteliğinde değer taşırlar.

İran'ın kuzeybatısında önemli bir merkezi olan ve İran Azerbaycan'ı olarak tanımlanan Tebriz'de Kaçarlar döneminde önemini korumuştur. Şehir, bu dönemde şehzadelerin yetiştirildiği merkez olarak kullanılmıştır. Tebriz, Nasırüddin Şah'ın da 16 yaşında Azerbaycan valisi olarak ilk görev yaptığı ve babası Muhammed Şah'ın ölümünden sonra da taç giydiği yerdir (Niyai, 1377). Makalede Kaçar Hanedanlığına ait sivil mimari eser olan iki konak tanıtılmaya çalışılacaktır. Bu konaklar, Haydarzâde ve Muhammed Salması konaklarıdır.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Dicle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, cinarsahure@gmail.com

Kaynakça

- Alperen Kayserili, A. & Kocaman, S. (2014). "Türkiye'de Modern Konut Kültürü", Kent Çalışmaları I, Ankara, 253-273.
- Başgelen, N. (2006). "Müze-i Hümayun'dan Günümüze İstanbul Arkeoloji Müzeleri", Arkeoloji, 14, 114-121.
- Çeçen, A. (2005). "Türkiye'nin B Planı: Merkezi Devlet Birliği (MEDEB)". 4. Türkiye-İran İlişkileri Sempozyumu, İstanbul, 11-31.
- Ebrahimi, A. N. (2014). "Son Yüzyılda İran Mimarisi ve Şehirciliği". Sabah Ülkesi, 40, 40-43.
- Golkarian, S. (2017). Gacar/Kaçar Dönemi'nden Günümüze Tahran Konutlarının Cephe Değişimi (Şemiranat, 1. ve 3. Bölgesi), Yakın Doğu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Lefkoşa.
- Gönen, E. & Özer, F. (2009). "Çağdaş İstanbul Post-Modern Mimarisinde Neoklâsizm", İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi, 8 (2), 37-50.
- Hakıman, H. (1998). In The Qajar Period, Encyclopedia Iranica VIII, California.
- Hambly, G.R.G. (1963). "Aqa Mohammad Khan and The Establishment of The Qajar Dynasty", Asian Affairs, 50 (2),161-174.
- <http://fa.wikipedia.org> Tebriz Belediyesi Kültür Örgütü
- <http://ayet.gen.tr/kalem-suresi-hamdi-yazir-meali>
- <http://www.arkitera.com>
- <http://www.kultur.gov.tr>
- İpek, Y. (2010). İran'da Kaçar Türk Hanedanlığı Bâbilik ve Bahâlik, İstanbul: Step Ajans Matbaacılık
- Kadiyani, A. (1376). Ferheng-i Fişerdeh Tarih-i İran. Tahran.
- Karadeniz, Y. (2004). Kaçar Hanedanı (1795-1925), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Malatya.
- Karadeniz, Y. (2006). İran'da Sömürgecilik Mücadelesi ve Kaçar Hanedanı (1795-1925), İstanbul: Bakış Yayınları
- Karadeniz, Y. (2012). İran Tarihi (1700-1925), İstanbul: Selenge Yayınları
- Kars Bayındırlık ve İskân İl Müdürlüğü, Kars Kentleşme Yerleşme ve Mekansal İnceleme Raporu, Kars, 2011, s.8-29.
- Keynejat, M. A. & Şirazi, M. R. (1390). *Tebriz'in Eski Evleri*, C.2, Tahran.
- Khiyabani, N. (2016). 19. YY. Doğu/Batı Kültürel Etkileşimi Bağlamında İran Kaçar Dönemi Kent Konutları: Kaşan Örneği, Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İç Mekân Tasarımı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Köşklük Kaya, N. (2010). "Avrupa'da Gotik, Rönesans ve Barok Mimarilerin Çatı ve Cephe Sistemleri Açısından Karşılaştırılması", 15-16 Nisan 2010, 5. Ulusal Çatı ve Cephe Sempozyumu, İzmir, 1-7.
- Kuban, D. (2000). Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu Kuram ve Uygulama. İstanbul: Yapı – Endüstri Merkezi Yayınları
- Niyai, C. M. (1377). Heft bar İşgal-ı İran der 23 Kurn IV, Tahran.
- Sevinçtav Kanlıçay, S. (2010). Barok-Rokoko Yorumlu 18. Yüzyıl İstanbul Çeşmelerinde Kompozisyon, Motif ve Terimler (1740-1797)", İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sykes, P. (1330). Tarih-i İran, (Çev. Muhamed Taki Fahrđai Gilani), Tahran.
- Ş. Elyesşer, (1384). İran Kaçar Hükümdarlığında, Tahran.
- Yarış, S. & Yarış, Z. (2017). "Tebriz'de Kaçar Hanlığı Dönemine Ait Bir Grup Ev", Prof. Dr. Kerim Türkmen'e Armağan, (Ed. Sultan Murat Topçu), 521-570. Kayseri: Çizgi Yayınevi
- Yarış, S. (2017). "Tebriz'deki Bir Grup Ev ve Evlerin Süsleme Programı", 21. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, 25-27 Ekim 2017, Antalya, (Basımda)
- Zehtabi (Kirişçi), M. T. (2010). İran Türklerinin Eski Tarihi, (Çev: Ferhad Rahimi), İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık